

Конституційні положення значно посилюють роль суду, яку він повинний реалізувати в суспільстві та державі, покладають на нього особливо важливі завдання охорони прав і свобод людини.

У теперішній час судова форма захисту прав і свобод, а також інтересів людини і громадянина, що захищаються законом, є основною.

Право на судовий захист – одне з конституційних прав людини та громадянина і на відміну від інших прав воно є гарантією інших прав і свобод. У цьому якраз полягає його особлива і головна цінність.

Право громадян на звернення до суду за захистом порушених прав і законних інтересів, гарантованих Конституцією, відображає доступність правосуддя, без чого ні про яку демократію в цій сфері навіть не може йтися. Зростання цього права дійсно зростає внаслідок того, що ці норми є нормами прямої дії і тому мають вищу юридичну силу. Реалізація завдання захисту інтересів особи можлива тільки за умови, коли судді дійсно незалежні й підкоряються тільки закону.

Діяльність суду із захисту прав і законних інтересів громадян – це правосуддя, яке здійснюється тільки судом шляхом розгляду та вирішення справи, а також вжиття в разі необхідності передбачених законом заходів примусу.

Олькіна О. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

ЗАХИСТ ПРАВ, ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ, МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Головним конституційним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. При цьому у науці конституційного права під забезпеченням прав і свобод людини розуміють діяльність зі створення сприятливих умов (гарантій) їх реалізації, охорони та захисту (Наливайко О.І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії права // Держава та право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 12. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С.22; Демиденко В. О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини й громадянина в діяльності міліції: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / В. О. Демиденко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – С. 9; Домбровська О. В. Конституційне право на життя людини і громадянина та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / О. В. Домбровська; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – С. 13.).

Більш того, варто погодитись з тим, що поняття «захист прав» увіходить разом з поняттями «забезпечення прав» і «реалізація прав» до структурного понятійного ряду «здійснення права». Отже, захист прав людини – це елемент здійснення її прав, зміст якого складає діяльність держави, громадських об'єднань і самої особи щодо створенню юридичних умов, що сприяють недопущенню зупинки процесу реалізації прав, а у ви-

падку такої, його відновлення. О. В. Стремоухов ототожнює поняття «захист прав» та «правовий захист», похідним від нього вважає термін «правова захищеність», що відображає високий рівень захисту особи законом, котрий характеризується наданням особі широких конституційних прав і наявністю ефективного правового механізму їх реалізації (Стремоухов А. В. Правовая защита прав человека: теоретический аспект: Дис... докт. юрид. наук. – Спб, 1996. – С. 23-67, 361).

Однак, навряд чи варто поєднувати два взаємопов'язані, але різні за обсягом поняття «захист прав» та «правовий захист». Адже, захист прав як явище правової дійсності виявляється в різних формах: а) як правотворча, правозастосовча діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування; б) як соціальний напрямок функціонування громадянського суспільства; в) як юридична гарантія для обвинуваченого та підсудного; г) як різновид правових відносин або правомірної поведінки; д) як вид професійної правової роботи, зокрема у адвокатській діяльності; е) як інститут конституційного права.

Поняття «правовий захист» використовується у ч. 4 ст. 55 Конституції України для визначення умов звернення за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна після використання всіх національних засобів «правового захисту». Паралельно використовується конструкція «права на захист», яким наділяється спеціальний суб'єкт – обвинувачений чи підсудний, а для його забезпечення в Україні діє адвокатура.

Оскільки категорія «захист прав» часто використовується у законодавстві, але не має легального визначення для правильного її застосування необхідно мати чітке уявлення про її зміст. Різне розуміння цієї категорії може призвести до прийняття законів, що об'єктивно не забезпечує право людини на правовий захист, а людина не зможе захистити свої права.

Отже, захист прав людини у конституційно-правовій науці розглядається як елемент забезпечення права. Він являє собою систему конституційних норм та принципів; практичну діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на забезпечення належної реалізації, запобігання порушенню і відновлення порушених прав людини в Україні. Тобто захист прав людини слід розглядати у широкому розумінні, не тільки як діяльність по відновленню порушених прав людини (правовідновлювальний аспект), але й також як діяльність спрямовану на забезпечення належної реалізації (правозабезпечувальний аспект) та запобігання порушенню громадянських прав людини (превентивний аспект).

Захист прав і свобод людини та громадянина України являє собою систему норм, інститутів, процедур, що гарантують суб'єктивні права людини і громадянина. Елементи захисту прав людини знаходяться у постійній динаміці, тому розкрити їх взаємозв'язок і взаємодію, а також стадії здійснення захисту прав людини, виявити особливості, проаналізувати питання вдосконалення процедур і порядку забезпечення прав і свобод людини і громадянина допомагає конституційно-правова категорія «механізм захисту прав людини».

Науковці дотримуються єдиної думки при визначенні поняття «механізм», під яким розуміється спосіб функціонування, система засобів взаємодії. Проте щодо визначення змісту механізму захисту прав людини думки вчених юристів розходяться. Пер-

ша група представників конституційно-правової науки поняття механізму захисту прав людини і громадянина в середині країни зводить її до конституційних та інших гарантій (Лукашева Е. А. Межнациональные конфликты и права человека // Права человека и межнациональные отношения. – М., 1994. – С.62-64; Конституційне право України / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К., 2002, С. 167-170). Слід відмітити, що гарантії – це механізм захисту прав людини і громадянина у вузькому значенні. Водночас, варто підтримати більш широкий підхід до визначення механізму захисту прав людини (Глуценко П. П. Социально-правовая защита конституционных прав и свобод граждан (теория и практика). СПб., – 1998. – С. 59-60; Мордованец А. С. и др. Права человека и деятельность органов внутренних дел. – Саратов, 1994. – С. 49) та включити в нього соціальні інститути, такі складові елементи як цінності (наприклад, гласність), засоби, у томі числі засоби масової інформації, та процедури, що містять соціальні гарантії проти свавілля законодавчої та виконавчої влади, правоохоронних та інших органів щодо фізичної особи.

Підсумовуючи викладене, можна запропонувати таку дефініцію: механізм захисту прав людини – це гарантована Конституцією, законами та підзаконними актами система загальноновизнаних міжнародних, державних і не державних (громадських) засобів та інститутів, а також законних дій самої особи, діяльність і взаємодія яких спрямована на забезпечення належної реалізації, запобігання порушень основних прав людини або їх відновлення у випадку порушення.

Словська І. Є.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права*

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ

Цілком логічним і виправданим є те, що повноваження з реалізації контролю за виконанням Державного бюджету та порушенням і відхиленням бюджетного процесу в цілому, перевірки фінансових аспектів діяльності гілок державної влади покладаються на установу, яка ухвалює головний фінансовий план країни – парламент. Тому саме Верховна Рада здійснює контроль у фінансово-бюджетній сфері через спеціальну інституцію – Рахункову палату (Майданник О. О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.02. «Конституційне право». – К., 2008. – С. 26-27; Орлюк О. П. Фінансове право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 82).

Рахункова палата функціонує самостійно від будь-яких інших органів держави (ч. 1 ст. 1 Закону «Про Рахункову палату» від 11.07.1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.gada.gov.ua>). Прерогативи фінансової та функціональної незалежності виокремлюють її серед інших конституційних інституцій і надають особливого правового статусу.